

Literatura:

M. Viktorina ze Všehrd – O právních země české knihy devatery; vydání nové, kteréž upravil a přídávky opatřil Dr. Hermenegild Jireček, v Praze nákladem spolku českých právníků „Všehrd“ 1874 [Všehrd, PD]

Právněhistorické studie VII se souborem prací k 500. výročí narození M. Viktorina Cornelia ze Všehrd, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961:
str. 59-76: J. B. Čapek – Místo Všehrdovo ve vývoji českého a evropského humanismu

str. 77-129: František Čáda – Všehrdovo právnícké dílo v dochovaných rukopisech

str. 131-146: Jiří Veselý – Všehrd při práci (K otázce pramenů Všehrdova díla)

str. 147-199: Miroslav Boháček – Římské a kanonické právo v díle Všehrdově

str. 201-231: Jiří Klabouch – Všehrdovy teoretické představy o právu a jeho sociálně politická stanoviska

str. 257-273: Valentin Urfus – Všehrdovo pojetí majetkoprávních vztahů zemského práva českého

Karel Malý – Obyčej – nález – zákon v právu doby předbělohorské, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009

Jiří Kejř – Husité, Panorama, Praha, 1984

Routledge Encyclopedia of Philosophy - Volume 2 (1998), ISBN-10: 0415187079
ISBN-13: 978-0415187077

Euan Cameron – Dissent and Heresy (p. 3-21); in: A Companion to the Reformation World, Edited by R. Po-chia Hsia (Blackwell Companions to European History), Blackwell Publishing Ltd (2004).

http://en.wikipedia.org/wiki/George_of_Poděbrady

Petr Hora - Toulky českou minulostí III, Baronet, ISBN: 80-7214-091-4, Praha, 1998

Jan Amos Komenský – Historie o těžkých protivenstvích církve české

<http://texty.citanka.cz/komensky/perztoc.html>

J. Goll – Chelčický a Jednota Bratrská v XV. století, Historický klub Klementinum, Praha, 1916

Sir William Blackstone – Commentaries on the Laws of England, Volume I, Containing Books of I and II, Edited by William Carey Jones, Edition de Luxe, Bancroft-Whitney Company, San Francisco, 1916
[přednášky dostávaly formu v letech 1753-1765]

Michael Lobban – A History of the Philosophy of Law in the Common Law World, 1600-1900, Springer, Dordrecht, The Netherlands, 2007

Thomas Hobbes – Leviathan; Revised Student Edition, Edited by Richard Tuck, Cambridge Texts in the History of Political Thought, Cambridge University Press (1996) 2000, ISBN 0 521 39492 9 hardback, ISBN 0 521 56797 1 paperback

R. Polin – La force et son emploi dans la politique de Hobbes (str. 3-22); in: Thomas Hobbes – Critical Assessments, Edited by Preston King, Volume III – Politics and Law, Routledge, London and New York, 1993, ISBN 0-415-08083-5:

John Locke – Second Treatise of Government, Edited, with an Introduction, by C. B. Macpherson, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis, IN, ISBN 0-915144-86-7 (pbk.)

Karel Schelle – Právní dějiny, Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2007, ISBN 978-80-7380-043-7

Poznámky, citace

Studenti práv i jazyků se brzy seznamují s rozlišením současných právních systémů evropského původu: kontinentálního pozitivního práva s psanými zákony a ovlivněného římským právem – a práva anglosaského. To je spoluutvářeno tzv. zvykovým právem, tzv. common law, založeným na právních obyčejích a precedentech ze středověku. Spáchá-li kdo nějaký zločin, soudce ve starých záznamech vyhledá zločin podobný, najde si příslušný výrok soudu a odsoudí viníka na základě precedentu ke stejnému trestu jako soud pachatele dřívějšího.

Tzv. common law stále funguje v právních systémech Anglie (ale ne Skotska) a některých anglicky mluvících zemích, především v USA kromě (dříve francouzské) Louisiany, v Kanadě kromě Québecu a v Austrálii.

Dnes se má za to, že vznik anglického zvykového práva se datuje do období vlády krále Jindřicha II (1154-1189): Michael Lobban – *A History of the Philosophy of Law in the Common Law World, 1600-1900*, str. 1: *Legal historians since F. W. Maitland have agreed in dating the origins of the English common law to the era of the reign of Henry II (1154-1189) (Pollock and Maitland 1968; Milsom 1976; Hudson 1996; Brand 1992b). Although the Anglo-Saxon monarchy prior to the Norman conquest was strong and relatively centralised, with kings issuing law codes and taking an active interest in the maintenance of law and order and in dispute resolution (see Wormald 1999a, Wormald 1999b), it was only with the introduction of new remedies in the 1160s and 1170s that the foundations were laid for a system of justice in which cases would be commenced by a regular procedure of returnable writs, and judgments rendered by a professional judiciary, operating in courts keeping records (see in addition Turner 1985; Brand 1992c). These remedies were regular and available throughout the king's domain, and the royal courts administered „one national law and not a multitude of local and regional customs“ (Van Caenegem 1988, 29). When historians speak of the „common law“ in the late twelfth and early thirteenth centuries, it is this system which they are referring to: the term itself was not then in use. By the mid-thirteenth century, however, the expression „common law,“ adapted from the canonists' invocation of a ius commune, was widely used to mean the body of law administered in the court which was distinct from statutes enacted by the king with his council, prerogative and local custom (Hudson 1996, 18; Pollock and Maitland 1968, I: 176-7).*

Stálost a síla zvyklostí tak v historii sloužila jako záruka svobody i překážka proti účelovému zneužívání práva ze strany mocných. Slovný novověký anglický právník Sir William Blackstone nabádal své krajany, aby neobětovali domácí tradice Common law cizím antickým vzorům a měli na paměti, že ono římské právo pochází z despotickeho prostředí starého Říma a Byzance, bylo vytvořeno pro odpovídající poměry, a jeho aplikace by mohly ohrožovat svobodnější ostrovní prostředí.

I obecné encyklopedické informace

Sir William Blackstone – *Commentaries on the Laws of England, Volume I*, str. 5: *But we must not carry our veneration [for Roman law] so far as to sacrifice our Alfred and Edward to the manes of Theodosius and Justinian; we must not prefer the edict of the praetor, or the rescript of the Roman emperor, to our own immemorial customs, or the sanctions of an English parliament; unless we can also prefer the despotic monarchy of Rome and Byzantium, for whose meridians the former were calculated, to the free constitution of Britain, which the latter are adapted to perpetuate.*

*Without detracting, therefore, from the real merit which abounds in the imperial law, I hope I may have leave to assert, that if an Englishman must be ignorant of either the one or the other, he had better be a stranger to the Roman than the English institutions. For I think it an undeniable position, that a competent knowledge of the laws of that society, in which we live, is the proper accomplishment of every gentleman and scholar; an highly useful, I had almost said essential, part of liberal and polite education. And in this I am warranted by the example of ancient Rome; where, as Cicero informs us, the very boys were obliged to learn the twelve tables by heart, as a *carmen necessarium* or indispensable lesson, to imprint on their tender minds an early knowledge of the laws and constitution of their country.*

str. 52: Here, then, is lodged the sovereignty of the British constitution; and lodged as beneficially as is possible for society. For in no other shape could we be so certain of finding the three great qualities of government so well and so happily united. If the supreme power were lodged in any one of the three branches separately, we must be exposed to the inconveniences of either absolute monarchy, aristocracy, or democracy; and so want two of the three principal ingredients of good polity, either virtue, wisdom, or power.

str. 70: The doctrine of the [common] law then is this: that precedents and rules must be followed, unless flatly absurd or unjust : for though their reason be not obvious at first view, yet we owe such a deference to former times as not to suppose they acted wholly without consideration.

Již angličtí středověcí právníci věřili, že tomuto právnímu řádu se těší jen Anglie, a bývali, jak se patří, hrdí, že jím disponují právě oni.

Michael Lobban – A History of the Philosophy of Law in the Common Law World, 1600-1900, str. 3: Bracton´s text began with a statement similar to Glanvill´s.

„Though in almost all lands use is made of the leges and the jus scriptum, England alone uses unwritten law and custom. There law derives from nothing written [but] from what usage has approved.“ He proceeded to say that it was not absurd to call them leges, since whatever has been rightly decided and approved with the counsel and consent of the magnates and the general agreement of the res publica, the authority of the king or prince having first been added thereto, has the force of law (Thorne and Woodbine 1968-1977, 2: 19)

Tamtéž, str. 4: *For Bracton, the bases of the general rules of law were customary.*

Tamtéž, str. 5: *Secondly, Bracton sought to establish that the king was bound to act according to law. This was so even though no writ could run against him, but he could only be petitioned.*

Citováno tamtéž, str. 33 Sir Edward Coke (1552-1634) – The First Part of the Institutes of the Laws of England, concerning High Treason and other Pleas of the Crown and Criminal Causes. M. Flesher for W. Lee and D. Pakeman, London, 1794. *If all the reason that is dispersed into so many several heads were united into one, yet he could not make such a law as the Law of England is, because by many successions of ages it has been fined and refined by an infinite number of grave and learned men, and by long experience grown to such a perfection. (Coke 1794, 97b)*

Neměli tak docela pravdu. Na starých obyčejích a precedentech založen i právní řád Čechů než jim jej zrušili Habsburkové po Bílé hoře roku 1627. Nejpronikavější analýzu starého českého práva podal pod titulem „O právích země české knihy devatery“ na 460 stranách Viktorin Kornelius ze Všehrd, narozený v Chrudimi právě před 550 lety. V podobném duchu jako Angličané vyzvedává nenahraditelnost

starých dobrých právních obyčejů, v nichž jsou zhuštěny zkušenosti minulých věků – to, co bylo „od předkův a starých Čechův pracně a pilně nalezeno“.

Římské právo nebo právní systémy na něm založené existovaly nejen ve všech románských zemích, ale již v 1. tisíciletí se rozvíjely u Germánů (ale ne v Anglii), tedy hlavně na území současného Německa a v jeho okolí, ve Skandinávii později. V pravoslavném světě Východní Evropy a Balkánu se rozvíjelo byzantské právo. Právní řád založený na původních zvyklostech a precedentech se mimo Anglii dochoval relativně dlouho v Čechách, Polsku a Uhrách. Viz mj. Schelle. Obecná fakta historie, viz též odkazy níže.

Všehrd, PD, „Zavřenie všech knih“ (dle rukopisu universitního), str. 459:

O kterýchž toto móż (ale bez chlubenie) poviedieno býti, že tak společné zprávy o práviech nikdež ještě nalezeno není, aniž jest od koho v Čechách bylo sepsáno. A byla-li jsou kdy jaká práva za starých a způsobové súdu v zemi české sepsáni, směl bych říeci, že jsou v sobě nic jiného nedržaly, mimo to, což tuto sepsáno jest, neb jest to bez psanie v obyčejí a v skutečném zachování až do těch časův vždycky bylo držáno. Toto jest, čehož jsou nynější i předešlí mnohými sněmy hledali, a najíti jsou nemohli, neb jsou hledati neuměli, a v prostředku jich bylo, mezi nimi se vrtělo, čehož jsou hledali, ve dskách, v náleziech, obecních i zvláštních bylo zavřeno; ale vuodce se nedostávalo, ježto by hledajícím cestu k pravdě ukázal.

Klabouch, str. 202: *České zemské právo má převážně obyčejovou povahu a obyčeje nemají jiné účinnosti, než pokud jsou uznány za závazné od těch přísedících, kteří právě na soudu zasedají, takže není divu, že je zemský soud také politickou institucí prvořadé důležitosti.*

Varuje před nejzlobnějšími nepřáteli – těmi, kdo by práva, jimiž země stojí od starodávna, kazili, chtěli je měnit, jinačit a převracet. Znamená to zkázu lidí dobrých a zejména chudých, vdov a sirotků. Pokud působí práva zemská ve své pevnosti a neproměnnosti, dobře se děje všem vůbec i jednomu každému zvláště. Při jejich změnách se naopak musí dít všem a každému zvlášť zle.

Všehrd, PD IX 10, 17, str. 437-438 (Dle rukopisu universitního):

Učiněna jest ještě, a to za mého u desk bytie, ve všech dskách tato proměna, že se již dsky všecky česky píše, kdež jsou se od počátku vždycky latině psávali. V tom se škody veliké nezná a užitku také, leč ten, abychom jazyk svůj, poněvadž jsme Čechové, i třeli i rozšiřovali; neb jsou toho i jiní národové všickni pilni, a německy se učiece abychom česky i psali i mluvili a v obyčejích dobrých a českých trvajiece, abychom se v horšie neměnili. Chtěli jsou však před časy str. 437 / 438 nedávno minulými nejedni (a o to jsou i na sněmiech mluvili), aby každý spravedlnost svú sám sobě doma choval a dsky aby v listy byly proměněny. Též také aby se samy po krajiech súdili, súdu zemského i jiných nechajiece, a tak což jest od předkův a starých Čechův pracně a pilně nalezeno, a ustaveno to aby v zapomenutie vešlo a v nic obráceno bylo. A ztěžka by k tomu nebylo přišlo, by k tomu záhé nebylo odepřieno!

A snad k horšiemu móż přijíti, jestli že by spravedlnost v nepravost, pravda v lež se proměnila. A bude-li to což jest od starých k obraně všech vóbec i každého zvláště, tak chudého jako bohatého nalezeno, k zkáze skrze kohož koli všech dobrých a vdov a sirotkův i chudých všech obráceno: v krátkém čase všemu konec bude učiněn, aniž na zemi českú bude potřebie Turkův nebo cizozemcův, jestli že domáci zlé v jiskře a v počátku udušeno nebude.

Všehrd, PD VIII, 26 (str. 383)

1.... Neb žádný nepriateľ a zhúbce tak škodný zemi nenie jako ten, ktož se netoliko o to pokúšie, aby zemské dobré svévonností svú rušil, ale také práva, jimiž země stojí od starodávna, smie kaziti a jim se protiviti, zavázán jsa právóm poddán býti a jich proti svévonným a zlým všem vedlé země hájiti, netoliko proti těm, kteří je smějí kaziti, ale proti těm také, kteří je chtěie měniti, jinačiti a převraceti, a jinak, nežli jsou od starodávna vynešena a držána, a proti těm, kteří jich chtěie ujímati. (Neb když práva zemská ve své pevnosti a neproměnnosti jsou, i obecné zemské dobré dobře stojí, všem vóbec i jednomu každému zvláště dobře se děje; ale když obecné dobré se kazí, a zlé stojí, a práva se zemská jinačie, všem vóbec a každému zvláště zle se musí dieti.

Klabouch, str. 222; str. 217:

Ideální právo muselo by být úplně němenné, a proto je množství přeměn nepřímým měřítkem pro vzdálenost jednotlivých práv od dokonalosti: čím méně se právo mění, tím lépe plní svou společenskou funkci [PD VIII, 26, 19-27], jako zase naopak poměrná němennost práva je už sama o sobě symptomatická pro jeho vnitřní hodnotu [PD III, 18, 13-21].

Místopisatel nestranným pozorovatelem

Díky husitskému hnutí se rozšířila čeština do úředních a právních písemností a český příklad posílil pozici i dalších národních jazyků v blízkých zemích.

Kejř, str. 144:

Zde [v Polsku a na Slovensku] máme stále co činit se slovanským lidem, ale i národním dějinám maďarským a rumunským přineslo husitství cenné kulturní podněty. Literatura v Čechách mohla navazovat na dřívější závažná díla prozaická i básnická, napsaná národním jazykem, ale husitstvím se národnímu písemnictví dostalo mimořádného povzbuzení. Tradiční latina sice stále patřila k nepostradatelným prostředkům spisovatele a nebylo jí ještě možno nahradit v učeném světě a v univerzitní výuce, ale husitští kazatelé a publicisté se stále častěji obraceli k lidu jeho rodným jazykem. Rozkvět národní české literatury 15. století je bytostně spjat s husitským hnutím. To však bylo i povzbuzením pro maďarskou a rumunskou literaturu napsanou v řeči lidu.

Maďaři měli do té doby jen několik nerozsáhlých literárních zlomků ve vlastním jazyce, u Rumunů pak před 15. stoletím nenajdeme památku v národní řeči. Do Sedmihradska, kde se oba národy stýkaly, směřovala silná husitská agitace, která se samozřejmě obracela k lidu v jeho řeči. Pod tímto vlivem vykryštovalo u obou národů přesvědčení o potřebě literární tvorby ve vlastním jazyce. V maďarštině i v rumunštině byl především podniknut pokus o překlad bible. V obou jazycích se uchoval sice jen v pozdějších opisech a jen v nesoustavných zlomcích, nicméně dnes už není pochyb o husitské inspiraci tohoto dalekosáhlého kulturního činu, který zvláště u Rumunů položil základy příštího vývoje jejich spisovného jazyka.

J. Goll – Chelčický a Jednota Bratrská v XV. století, str. 196, 236

Jak uvádí J. B. Čapek, Viktorin se obdobně jako Dante obrátil k rodnému jazyku. Utraktvista z měšťanského prostředí tak u nás zahájil tradici humanismu národního a reformačního.

J. B. Čapek:

... obdobně jako Dante se Viktorin obrátil k rodnému, českému jazyku. Vycházel z tradic husitských a zahájil u nás tradici humanismu národního a reformačního, který se později rozvíjel hlavně v prostředí Jednoty bratrské.

Všehrd, PD III, 11, str. 118-119:

(... Tak slavné paměti král Ladislav, tak i král Jiří, všem králům v slávě beze všech odporův rovný, v mužnosti, v rozumu vyvýšeném, v zvláštní výmluvnosti a opatrnosti všech jiných lidí vyšší, komorníkem jest poháněl.) ... (... a slavné paměti Jiřím králem českým).

Všehrd, PD V, 38, str. 245:

(Jinak kdyby to ženskému pohlaví jíti nemělo, též jako i mužskému, byl by grunt práva českého zdvižen, a nález nejstarší byl by v nic obrácen, kterýž jest nalezen Janem králem českým, že dcera též jako syn tím vším právem dědí; i byla-li od poručenství odstrčena, již by tím vším právem jako syn děditi neměla, ježto taková věc jest zřetelně proti tomu nálezu a právu nejstaršímu a najspravedlivějšímu.) str. 499 tamtéž (Vysvětlivky H. Jireček): *Toť ovšem prastarý základ práva slovansko-českého, že dcera též jako syn tím vším právem dědí.*

Se svým přítelem, latinsky píšícím šlechticem a katolickým básníkem Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic, se později rozešel.

Obecně zmiňovaný historický fakt

Od roku 1487 pobýval při úřadě Desk zemských a v letech 1493-1497 zastával za neobsazeného písařského místa funkci místopísaře u Zemského soudu.

Veselý, str. 133:

Od roku 1487 pobýval při úřadě desk zemských, hodnost jejich místopísaře zastával v letech 1493-1497.

Zemské desky s nálezy zemského soudu sice shořely při požáru Pražského Hradu roku 1541, avšak již za Všehrda byly asi 200 let staré, v chatrném stavu, a tehdejší čeští právníci běžně používali jen sbírky nálezů v podobě abecedně nebo věcně uspořádaných soupisů.

Veselý – Všehrd při práci, str. 141-142:

Především: tvrzení, že by Všehrdovým dílem byly zachovány nálezy jinak neznámé, neodpovídá skutečnosti. Z celkového počtu zhruba 350 nálezů nepodařilo se v jiných dokumentech nalézt necelých 5%.

Z toho, co zde bylo uvedeno, vyplývá, že Všehrd pro místa, kde cituje nálezy zemského soudu, neušil původních zápisů v deskách samotných, nýbrž po ruce jsoucích výpisů, obsažených v běžných příručkách. ... vždyť na jednom místě [VIII, 5, 2] praví, že „těmi starými, žlutými a pro starost ohnilými deskami se již nehýbe, než jest jim jako mrtvým pokoj dán“. ... Je těžko si představit, že by byl mohl pročísti onu spoustu různých knih, nahromaděných za dobu asi dvou set let a je nemyslitelné, že by si byl vypsál právě ona místa, která již byla obsažena ve výpisech dříve pořizených.

Všehrdovi při skládání knihy nebylo toho všeho zapotřebí; známost nálezů ze starých desk byla zprostředkována sbírkami těchto nálezů v podobě abecedně nebo věcně seřazených soupisů, které byly sankcionovány praxí, a těchto příruček též v hojně míře použil.

Na studiích na tehdejší artistické fakultě pražské univerzity získal Viktorin větší rozhled a zobecňovací schopnosti a tím i předpoklady ke kladení, promýšlení a

zodpovězení řady otázek, k nimž předcházející šlechtičtí autoři právních knih vůbec nedospěli.

Klabouch, str. 201-202

Všehrd díky většímu rozhledu a zobecňovacím schopnostem, které rozvinulo jeho studium na universitě, domyslel a zodpovídá řadu otázek, k jejichž položení předcházející šlechtičtí spisovatelé právních knih vůbec nedospěli, zahrnul do svých úvah i jiná práva než česká, zejména obecné, a položil si otázku po jejich vzájemném poměru, přemýšlí o obecných rysech vývoje práva, a to nejen českého, táže se, co bylo před vznikem práva, kdo je vytvořil, za jakým účelem, jak se mění, vše otázky, které u ostatních spisovatelů zemského práva reflektovány nenalezneme, třebaže je i Všehrd promítá jen na pozadí svého výkladu.

Všehrd se snažil oprostít od vlastních zájmů, hájit zájmy obecné a zaujímat perspektivu nestranného pozorovatele. Nahlížel tak škody, které časné a sobecké cíle těch kterých jednotlivců nebo společenských tříd natropily celé společnosti, ale jednotlivce či skupiny upomínal i tehdy, pokud bylo nasnadě, že v dlouhodobější časové perspektivě škodí svým vlastním zájmům a sami sobě.

Klabouch, str. 230:

... [Všehrd] probrav tu [ve své předmluvě k překladu Cypriánova Potupení světa z r. 1501] všechny stavy feudální společnosti, ukazuje, že jejich život probíhá nadarmo ve více nebo méně skrytých strastech, a prohlašuje za svůj sociální ideál ústraní vzdělance, stojícího mimo ně.

... dodává Všehrd svému vystoupení charakter obrany zájmů celé třídy feudální včetně měst proti egoistické politice určitých jejich částí, která nejenže poškozuje zájmy složek ostatních a rovnováhu mezi nimi, ale může po případě přivodit, jak si Všehrd při nevolnických povstáních dobře uvědomuje, otřes jejího postavení vůbec.
Všehrd, PD, Zavření, str. 455-456 Všehrd připomíná potřebu spořádané správy poddaných.

Výslovně poskytuje výsledky své práce pro obranu dobrých a spravedlivých, aby se uměli zlým a úkladným lidem bránit a vyzývá ty, kteří postupují neoprávněně, k domluvě a smíru s protivníkem. O právo je třeba neustále usilovat.

Všehrd, PD II, 17, 13 (str. 64-65)

Aniž já také ty obrany pro nepravé lidi spisují, ale pro dobré, upřímné, spravedlivé, věrné a sprostné, aby se uměli a mohli zlým, úkladným a lestným lidem brániti; neb bych velmi zle zemi posloužil, kdybych naučení zlému, a ne obranu muže dobrému dával; neb ne lotru palici strúži, ale zbrojí a braní muže dobrého opatruji. Pakli se póhonu dopustíš, znaje, že spravedliv nejsi, nepřistúpaj k súdu; smluv se raděje a v čas rovné přijmi.

Všehrd, PD IV, 3 (str. 163)

4. Ale o trhu co se v právech obecních a přespolních široce píše, toho na straně nechaje, k trhu zvláštnímu a v zemi české obyčejnému se navrátím, poněvadž ne o právech obecních, než o českých toliko, kterýchž jakúž takúž známost mám, píši, k užítku Čechóm, ač ne všem, ale snad některým, a zvláště dobrým a upříemým.

Užitečné se neliší od slušného, ale „jest jedno s druhým nerozdielně svázáno“ a z jejich „roztržení všecko zlé se počíná, rodí, roste i koná“.

Všehrd, PD VIII, 32 (str. 389) *A jakož se jest múdrým zdálo, nenie užitečné od slušného rozdělono, než jest jedno s druhým nerozdielně svázáno; tak že nic užitečné býti nemóž, co by nebylo slušné, a nic nemóž za slušné položeno býti, co*

by nebylo užitečné. Aniž které nakažení mezi lidmi větší móż zaniknúti, než domněnie těch, kteříž jsú to dvě rozvedli a roztrhli, jinú věc užitečnú a jinú slušnú položivše. Z kteréhožto roztržení všecko zlé se počíná, rodí, roste i koná; odtud trávenie, odtud zlodějstva, odtud i krádežové obecní, odtud zrady, odtud zbožie a statkův i královstvie neslušná a nenasycená žádost od lehkých a k tomu nepřírozených lidí skrze lest, úklady a trávenie králův spravedlivých a k tomu přírozených a v královstvie řádně a z boha příšlých.

A staví se proti diktátu vysoké šlechty, její účelové kodifikaci práva a proti znemožňování přístupu ke starým právním dokumentům a precedentům.

Klabouch, str. 227:

Všehrd, který jako místopísař v době neobsazení úřadu nejvyššího písaře vykonával i jeho funkci a měl tedy několik let desky ve své moci, nenáležel mezi klienty kliky kolem Jana ze Šelmburka, která se na soudu drala kupředu, jsa orientován spíše na jiné skupiny feudálů, stal se jí svým důsledným stanoviskem pro veřejnou přístupnost desk, které umožňovalo stranám dovoláváním se precedentů ztěžovat nebo i hatit nekalé machinace soudu, nepohodlným, byl z úřadu odstraněn a nikdy již do něho nevstoupil.

Viz další poznámky níže.

Tyto přístupy a Viktorinovy požizování si záznamů sice vedly k jeho propuštění od zemského soudu v roce 1497, nicméně Viktorin si za léta, strávená u nejvyššího soudu stihl opatřit pořídít dost materiálů k tomu, aby mohl v 90. letech 15. století sepsat své odborné pojednání, které dokončil roku 1501 ...

Čáda, str. 114-117

Urfus, str. 261:

Všehrd při vytváření své koncepce nezapřel jistě deset let strávených přímo u desk.

Veselý, str. 145-146:

Je to právní kniha v řadě právních knih sice nejdokonalejší, avšak zároveň je to poslední literární výtvar tohoto druhu. Další vývoj českého právníctví nedál se již touto cestou; nový směr dán jest tím, že současně s prací Všehrdovou vzniká první dílo kodifikační.

Změna formy ve vývoji českého práva je jen vyjádřením změn jeho obsahu. Zde je střetnutí a rozpor stanoviska Všehrdova s novými směry ještě zřetelnější. Charakteristická pro Všehrdův postoj je zde IX. kniha jeho díla, která snad v původní koncepci nebyla ani zamýšlena, zejména poslední (10.) kapitola „Co jest při deskách a súdu změněno“. I když sebevíce sympatisujeme se Všehrdem pro jeho cit se sociálně slabšími, nelze zatajiti, že reformní předpisy, i když Všehrd proti nim brojí, přinášejí zjednodušení a jistý pokrok. Konflikt tkví v tom, že nositelem reformních snah a iniciátorem jejich vtělení do kodifikace byl stav panský, který při tom přirozeně sledoval své hospodářské a mocenské zájmy. Nebýti tohoto politického aspektu, byl by se snad i Všehrd s reformami smířil. V dané situaci stál však na straně opačné – na straně drobného zemanstva se štítem starého neproměněného práva v ruce. Proto mu všeliká i drobná proměna starých forem „mysl i uši urážie“ [IX, 10, 17] a přijímá vlažně i zavedení české řeči do úředních zápisů desk zemských [IX, 10, 13], které by měl jako humanista národního směru uvítat; v dané situaci je však pokládá za počátek všech jemu nevítaných reforem dalších [IX, 10, 17].

Všehrd zde v obdivu k právníckému ingéniu starých Čechů poněkud ustrnul. Ve snaze zachránit ze starého práva, co se dá, píše Všehrd své dílo, zejména v části závěrečné, jaksi o závod s horečnatými přípravami kodifikačními, které se projevují

zejména ve sněmech z května r. 1497 a z listopadu r. 1499. Snad i nepřítomnost krále v zemi tento vývoj urychlila 145/146 a Všehrd se tomuto proudu, který byl nesen, jak již bylo naznačeno, i mocensky, marně bránil, a pokud jde o osobní postavení, i podlehl.

... a poskytl jej veřejnosti k dispozici a volnému opisování.

Všehrd, PD, kapitola „Zavřenie všech knih“ (dle rukopisu universitního), str. 460: *Kteréžto sepsanie mé, ač snad nevelmi veliký užitek těm, kdož by co před súdem nebo u desk činiti měli, ale jistě vóli dobrú přinese, že jsem chtěl pokudž jsem mohl, jim pomoci a poslužiti. Na kteréžto samé vóli a chtění, a při velikých věcech zvláště, dosti jest.*

Kteréžto sepsanie sobě chovati doma a jeho skrývati nechci, než všem vóbec je vydávám a přepisovati dobrovolně dopúštím.

Po vyhazovu úspěšně provozuje finanční podnikání.

Urfus, str. 268:

Dospíváme tedy v souvislosti s posuzováním Všehrdova díla a jeho osoby k určitému paradoxu jeho literárního a životního osudu. Všehrd, jenž svým původem nebyl feudálem a naopak kořeny své osobnosti tkvěl hluboko v městském prostředí a jeho kultuře a jenž, jak nás zpravují strohé jinak biografické údaje, ve svém osobním životě nepostrádal smyslu pro finanční podnikání, postavil svým dílem pomník feudálnímu právu, a to způsobem tak úspěšným, že jeho pohled na oblast soudobého právního řádu, s nímž se zabýváme, může platit za shrnutí jejích nejtýpictějších stránek.

Umírá na mor právě před 490 lety, 21. září roku 1520. Pobělohorskou dobu temna dílo přežívalo v opisech. V 19. století sloužilo při utváření české právní terminologie. První knižní vydání díla v roce 1841 okleštila rakouská metternichovská cenzura, již nestačily ani ty kompromisy, které Všehrd musel činit o 340 let dříve. Druhé a dosud poslední a dnes špatně dostupné vydání vyšlo roku 1874. Životní dílo českého právníka světového formátu, jež zmiňuje i nejnovější Routledge Encyclopedia of Philosophy, tak v jeho vlasti vyšlo naposledy před 136 lety!
cenzura vydání z roku 1841 – PD (1874) str. xxv

Tradice a společenská smlouva

První tři knihy díla probírají zhruba to, co se dnes nazývá právem procesním, další tři se zabývají právem hmotným s krátkým dodatkem o exekuci, v sedmé knize nacházíme další a podrobnější předpisy práva exekučního. Kniha osmá probírá písemnosti, s nimiž právní obecenstvo přichází do styku a úřední poplatky a devátá se zabývá zmatky a nesrovnalostmi v oblastech uplatňování práva i reformami právního řádu.

Všehrd, PD, str. 351 (počátek úseku „Knihy osmé“):

Sepsanie tohoto o práviech země české v Prvních, Druhých a v Třetích knihách práce mé o súdu zemském, o póhoniach rozličných, o přísahách, a což k tomu příležie, dosti široce psáno jest. V Čtvrtých, Pátých, Šestých a Sedmých knihách o dskách zemských, o rozličných mezi lidmi jednáníech, o trziech, zástavách, zápisiech mnohých, dětí, žen i statku jich opatrování i o rozličném práva vedení skrze zvody, uvázání s komorníkem i bez komorníka, braní, odhádání, o jiných mnohých běžiech,

kteříž při dskách zemských a právé zemském jdú, široce dosti jest mluveno. A aby nic opuštěno, co by ke dskám, dokonce příslušetí se zdálo: o menších dskách v těchto knihách Osmých psáti budu, o jich rozličných zápisiech, kteříž se v též dsky menšie nejednostejně zapisují, aby i při těch dskách dobří lidé, a nevelmi desk, řádu a práv zemských svědomí, obmeškání skrze neznámost práv v svých jednáníech a potřebách k menším dskám příslušejících nebyli.

Veselý – Všehrd při práci, str. 144:

Na systému díla Všehrdova, ačkoli se zcela přesně kryje s tradičním schématem, je zřetelně patrný pokrok, k němuž došlo ve vývoji zemského práva za stoleté období, které dělí práci Všehrdovu od vzniku knihy Ondřejovy [Ondřeje z Dubé]. Obvyklá část prvá, obsahující úvod, pojednání o soudech a podrobné výklady o formálním řízení procesním, zabírá prvé tři knihy. Stejný rozsah však, další tři knihy (IV, V, VI) věnován je již výkladu o ústavech práva majetkového s krátkým dodatkem o exekuci (IV, 13-16), zatím co další a podrobnější předpisy práva exekučního obsaženy jsou až v následující, VII. knize díla.

Knihou VIII poučuje o písemnostech, se kterými právní obecnost přichází do styku, tj. především o družích zemských desek, dále pak o listech, tedy o vnějších zařízeních, jimiž se právní styk úřadu se stranami nebo stran mezi sebou zprostředkuje, a o úředních poplatcích (taxách). Závěrečná, nejspíše dodatečně připojená kniha IX pojednává o zmatcích a o současných reformách právního řádu.

Na rozdíl od starších právních knih, v nichž zmínky o majetkovém právu pouze probleskují, aniž byly nějak soustavně probírány a seřazeny, podává Všehrd tuto materii uceleně a v určitém pořadí ...

Urfus, str. 259:

Věnoval-li Všehrd na rozdíl od svých předchůdců tak značnou část svého díla majetkoprávní tematice, nepominul však ani otázek procesněprávních a jiných a vyhradil jim dokonce i přibližně stejný podíl v celkovém rozvrhu své práce. Právě tato její obsahová a věcná vyváženost prozrazuje vědomý a záměrný plán autorův podat opravdu souborný pohled na české právo své doby, jak to dotvrzují ostatně i další ještě zbývající části spisu věnované již otázkám podružnějším a okrajovým.

Se zřejmým zadostiučiněním chápe Všehrd vztah krále a společnosti v českém státě jako společenskou smlouvu: země sama si krále volí, není od něj žádnými penězi koupěna a jen dobrovolně je mu poddána: Král musí činit přísahu jí a je povinen spravovat zemi „ne jakž by on chtěl, než vedlé svobod a práv té země starodávních.“... Ve srovnání s pozdějším anglickým teoretikem rozdělení moci, Johnem Lockem, je výkonná moc krále u Všehrda omezena ne tak čistě mocí zákonodárnou (a federativní), ale spíše celkem starých tradic země, kam patří jak zemské sněmy, tak onen právní řád, daný především starými zvyklostmi a precedenty, které mají být průhledné a širšímu publiku známé. Jen ve zvláštních případech (jako byl známý případ Dalibora z Kozojed, který přijal cizí poddané) mohou soudci právo nalézat. Smlouva mezi zemí a suverénem je tak zřejmě rovnoprávnější a postavení země silnější a suveréna slabší než u anglického novověkého teoretika silného státu a autora Leviathana, Thomase Hobbesa. Rozhodně si suverén nemůže jen tak beze všeho určovat své nástupce.
Všehrd, PD III, 22 (str. 150)

15. Při pónohiech však jest otázka, ale nevelmi k odpovědi nesnadná: Můž-li člověk nebo služebník pána svého pohnati, když se jemu od něho křivda děje, a zvlášť znamenitá, jakož se jest to lidem i služebníkóm druhdy přiházelo. Mnohým a téměř všem se zdá, že nemóž; neb aby se který pán s svým člověkem měl súditi, zdá se to

nepodobné. Některým pak se nazpátek zdá, že móż člověk pána svého pohnati; poněvadž krále a pána svého dědičného páni a jiní obyvatelé země mohú, proč by člověk nebo služebník pána svého pohnati nemohl a téhož práva proti svému pánu neužil, kterého pán jeho proti pánu svému, králi, požívá? K té otázce není příliš nesnadná odpověď: Páni sobě lidi platné, i služebníky a pacholky za své peníze kupují a mají nad lidmi též jako i nad svými služebníky plnú i života moc i smrti, jakož práva ukazují; ale země sobě krále sama volí a jej dobrovolně podniká, od něho žádnými penězi kúpena nejsúci, než dobrovolně jemu poddána. A král každý zemi přísahu činí; ale lidem služebníkóm a pacholkóm svým páni nic neslibují, než od nich slib i přísahu přijímají. Nakonec, všichni lidé platní, pacholci i služebníci svoji nejsú ani svobodní, než zavázaní a nevolní; ale země krále nemající jest svobodná a béře sobě pána, koho chce a toho sobě zavazuje, aby ji spravoval, ne jakž by on chtěl, než vedlé svobod a práv té země starodávních.

... I úředníci mají pamatovat „že nejsú páni, než všie obce a všech lidí služebníci; neb za to od lidí k živnosti své peníze a úplatky berú, a to jest jich, jakož často slýchají, pluh.“ I desky zemské a každý úřad vůbec je službou všem. Proto je třeba, aby všem, „ktož co u desk činiti mají, slúžili, se všemi lidmi bez křikóv a sváróv o jich potřeby, povolně jako služebníci mluviece, ne křikajíce jako páni.“ ...

Všehrd, PD IV, 2 (str. 162)

14. Přitom toto za právo jest nalezeno, že všechny desky zemské království českého, veliké i malé, trhové i póhonné, i památné, mají jazykem českým přirozeným psány býti. (Nález o tom v Památných deskách: Léta božieho 1495 v pondělí před svatú Kedrutú: Páni a vládyky.) 15. Toto však před očima vždycky úředníci mieti mají, aby pamatovali, že nejsú páni, než všie obce a všech lidí služebníci; neb za to od lidí k živnosti své peníze a úplatky berú, a to jest jich, jakož často slýchají, pluh. A věděti mají, že ne pro ně desky, ale i oni i desky pro lidi a pro všecku obec všie země jsú, aby všem (neb jsú všech služebníci, poněvadž každý úřad nic jiného není, než služba všem), ktož co u desk činiti mají, slúžili, se všemi lidmi bez křikóv a sváróv o jich potřeby, povolně jako služebníci mluviece, ne křikajíce jako páni. 16. Také KMstí, pánóm, rytieřstvu i všie obci, chudému jako bohatému, každý úředník přísahu dělá dřieve, než se v úřad uváže, ale úředníkóm přísahy žádný nedělá. Ingrossátor a registrátoři té přísahy nečinie. – A potud o úřadu a úřednicích.

... „a je povinen spravovat zemi „ne jakž by on chtěl, než vedlé svobod a práv té země starodávních.“

Všehrd, PD III, 22, 67-68

... Ve srovnání s pozdějším anglickým teoretikem rozdělení moci, Johnem Lockem, je výkonná moc krále u Všehrda omezena ne tak čistě mocí zákonodárnou (a federativní), ...

John Locke – Second Treatise of Government, XI-XIV

... ale spíše celkem starých tradic země, kam patří jak zemské sněmy, tak onen právní řád, daný především starými zvyklostmi a precedenty, které mají být průhledné a širšímu publiku známé. Jen ve zvláštních případech (jako byl známý případ Dalibora z Kozojed, který přijal cizí poddané) mohou soudci právo nalézat. Smlouva mezi zemí a suverénem je tak zřejmě rovnoprávnější a postavení země silnější a suveréna slabší než u anglického novověkého teoretika silného státu a autora Leviathana, Thomase Hobbese. Rozhodně si suverén nemůže jen tak beze všeho určovat své nástupce.

Thomas Hobbes - Leviathan I, 14; II, 18-21, 30

Všehrd si také cení míru. ...

Všehrd, PD I. Předmluva (str. 6)

A o práviech raději než o válkách psáti se mi chce; nebo všem dobrým milejší, užitečnější a příjemnější má býti pokoj než válka; neb i válka se ne pro válku, ale proto, aby z války pokoj byl přiveden, zdvíhá, a jest se lépe (vedlé starého příslovie) tři léta súditi a sněmovati, než jeden rok váleti, zvláště doma a v zemi, kteráž válka domácie všech jiných válek jest najukrutnějšíe a najškodlivějšíe.

Polin, str. 19: *Hobbes ne cherche pas, en effet, comme Machiavel avant lui, les règles techniques permettant de conquérir, puis de garder le pouvoir. Il se préoccupe, par-dessus tout, de mettre la science politique au service de la paix, de la sécurité et du bien-être.*

... ale náboženskými premisami argumentuje mnohem méně než Thomas Hobbes později.

Historické realie, dnes v kursu. Příznačná pro naši dobu byla výstava „[Karel IV. císař z Boží milosti](#)“ – a dnes i kniha od Jiřího Fajta z nakladatelství Academia. Takové nároky mocných ale střízlivý Všehrd ve svém díle nevynáší ani nepodporuje.

Klabouch, str. 216:

[Všehrd, PD III, 18, 22-30; IV, 14, 47-48] Místo toto svědčí dokonce výslovně o tom, že Všehrd nepokládal boha za tvůrce českého práva ani nepřímou, a právo je u něho skutečně od náboženství odloučeno tak důsledně, že ani přijetí křesťanství nepřikládá pro vývoj českého práva žádné důležitosti a klade jeho vznik do pohanské éry dávno před ně [Všehrd, PD VI, 334, 1-7]

Viz též níže.

Thomas Hobbes – Leviathan

Srovnáním českých zemských desek s římskými dvanácti tabulemi svobodomyšlný i konzervativní Všehrd naznačoval, že české právo nemá nižší hodnotu než římské.

Urfus, str. 262-263:

Všehrd ... zemské desky srovnává s římskými dvanácti tabulemi [PD, V, 43, 4] ... Při známém nevládném Všehrdově poměru k cizímu, zvláště římskému právu nutno v tomto místě hledat jistě právem i hlubší smysl. ... Nemůže být pochyb o tom, že Všehrd chtěl nejen srovnáváním českých desek s římskými ukázat zásadní význam této instituce, jenž současníkům byl asi vcelku zřejmým, nýbrž především i na této skutečnosti doložit vynikající kvalitu českého právního řádu.

Jeho umírněný právní relativismus nevylučuje možnosti dílčí inspiraci odjinud.

Přejímat zásady z cizího práva je sice možné, ale ne příliš vhodné: co platí a funguje v jednom systému se často neosvědčí v jiném. Prospěšnější je se ze srovnávání a cizích zkušeností učit.

Klabouch, str. 211:

Všehrd používal podle zjištění Boháčkových římských a kanonických zásad jen v těch případech, kdy se staly součástí domácího právního přesvědčení nezávisle na něm, nebo aspoň jeho vlastního přesvědčení o jejich použitelnosti v Čechách, a tedy bez újmy seburčení domácího práva a nikoli z důvodů hypostazované superiority obecného práva nad právy ostatními.

Klabouch, str. 213-214:

Zvláště důležité je také, že se Všehrd cizích práv nesnaží použít ani pro vyplnění mezer, které v českém právu konstatuje.

Klabouch, str. 215:

Na rozdíl od zákona přirozenosti, který hýbe celou přírodou, platí práva jen v určitých zemích, takže jsou relativní a navzájem si derogují. Relativismus Všehrdova pojmání práva je patrný na mnoha místech jeho práce, kde ukazuje konkrétně, že něco, co je právem v jednom právním řádu, není právem v právním řádu jiném [např. [PD] IV, 3, 17-21; V, 44, 2-3; II, 19, 87-93] i na několika místech jiných, kde rozdílly práv konstatuje všeobecně [IV, 3, 17-19; Zavření, str. 459] ... Práva jednotlivých zemí jsou uzavřené samostatné individuality a recepce práva z jiné země je sice možná, ale rozhodně není předností [Předmluva, 85-87] ... neboť Všehrd nejde ve svém relativismu tak daleko, aby apriorně popíral, že co se osvědčilo v jednom právu, nemůže se osvědčit v jiném a je naopak nakloněn tomu učit se ze srovnání a cizích zkušeností.

Kánonické církevní právo po husitských válkách z povědomí téměř vymizelo. ...

Boháček, str. 152-154, str. 152: ... Všehrd se o něm zmiňuje jen jako o „kostelním“ právu jen jednou a to ještě kriticky [Boháček, str. 152, Všehrd, PD V, 45, 7]

... ovšem některé prvky římského práva pronikly do domácí praxe.

Boháček, str. 147-199

Všehrd jeho praxi doma neuznává: U učených a na cizích univerzitách vzdělaných právníků mu vadí jednak jejich snaha uplatňovat na zemském soudě pravidla domácího právem nepřijatá. ...

Boháček, str. 149 – Odkaz na Všehrd, PD, Předmluva, řádek 124-129, neznalost doktorů domácího práva: PD II, 19, 12

Boháček, str. 147:

Všehrdův jízlivý výpad proti učeným právníkům [římského a kanonického práva – viz Všehrd – PSD, zejména Předmluva] jakožto původcům konkrétního pokusu uplatnit na zemském soudu zásadu tohoto procesu domácímu právu odporující, odhaluje tedy, že víc než neznalost domácího práva mu vadila u učených právníků jejich skutečná nebo očekávaná snaha uplatňovat na zemském soudě pravidla a zásady domácího právem nepřijatá.

... jednak procesy dle římského práva bývají rozvleklé a tudíž nákladné.

Všehrd, PD, Předmluva, řádek 101-106

Nahlédnout právní obyčeje

Všehrd se snaží seznámit se zákony zejména nižší a střední vrstvy, aby „obmeškání skrze neznámost práv v svých jednáních a potřebách k menším dskám příslušejících nebyli.“ Do práv a chodu soudnictví má nahlížet co nejvíce lidí.

Všehrd, PD, str. 351-353, str. 351 (počátek úseku „Knihy osmé“):

A aby nic opuštěno, co by ke dskám, dokonce příslušetí se zdálo: o menších dskách v těchto knihách Osmých psáti budu, o jich rozličných zápisích, kteříž se v též dsky menšie nejednostejně zapisují, aby i při těch dskách dobří lidé, a nevelmi desk, řádu a práv zemských svědomí, obmeškání skrze neznámost práv v svých jednáních a potřebách k menším dskám příslušejících nebyli.

Mimo pozornost tzv. Menším deskám se Všehrd zastává mj. i rovnosti malých a velkých feudálů před právem – Všehrd, PD I, 10-14

A mimoto práva zemská „rozum ostří, i paměť tvrdí těm, kdož o nich často myslie.“
Všehrd, PD IV, 30 (str. 339)

20..... (A jest užitečné i kratochvilné o tom i o jiném při práviech zemských myšlenie, neb netoliko užitku všech a jednoho každého práva zemská slúžie, ale také rozum ostří, i paměť tvrdí těm, kdož o nich často myslie).

Proto také schvaluje nahrazení latiny na zemských deskách přirozeným českým jazykem v roce 1495.

Všehrd, PD IV, 2 (str. 162)

14.Přítom toto za právo jest nalezeno, že vsecky dsky zemské království českého, veliké i malé, trhové i póhonné, i památné, mají jazykem českým přirozeným psány býti. (Nález o tom v Památných dskách: Léta božieho 1495 v pondělí před svatú Kedrutú: Páni a vládyky.)

Viz též výše.

A odmítá dobové kroky ke zneprůhlednění práva a jeho uplatňování: zápisy soudních nálezů na papír namísto dřívějšího trvanlivého pergamenu, nové škrtnání, které činilo původní text již nečitelným, zmaření veřejné přístupnosti desek, dostupných dříve každému, a zápisy do nich bez přítomnosti, ba bez vědomí stran.

Klabouch, str. 219-221

Všeobecně byla právní jistota snížena oslabením evidence půhonů [PD IX, 10, č. 10 – 1. red. č. 13], tím, že se menší desky, obsahující řadu obecných nálezů, počaly psáti na papíře méně trvanlivém než pergamen, na němž se psaly původně [PD VIII, 5, 11-23], že se změnil způsob škrtnání v deskách tak, že přeškrtnané místo je nyní úplně nečitelné a ne už čitelné pod škrtem jako dříve [PD IX, 10, č. 12 – 1. red. č. 15] a zejména tím, že byla zmařena veřejná přístupnost desek, dostupných dříve každému, čímž stranám odňata možnost orientovat se v precedentech a dovolávat se jich [PD V, 32, 90-104; V, 2, 75-83] a nálezy se dějí a zapisují se v desky bez přítomnosti, ba i bez vědomí stran [IX, 10, č. 16 – 1. red. křížovnický rkp.].